

پیام پژوهش

نیاز گسترده دانشگاهها و حوزه‌های علمیه به متون درسی، بویژه در علوم اسلامی، و محدودیت امکانات مراکز علمی و پژوهشی، ایجاب می‌کند که همکاری میان این مراکز، در مسیر اهداف مشترک افزایش یابد و افزون بر ارتقای سطح کیفی و کمی متون و منابع درسی، از دوباره کاری جلوگیری شود.

به همین منظور، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، که وظیفه تدوین کتابهای مبنایی و درسی در زمینه علوم انسانی برای دانشگاهها را بر عهده دارد، و مؤسسه فرهنگی طه، که یکی از وظایفش تهیه متون آموزشی حوزه و دانشگاه در عرصه علوم اسلامی است، بر آنند تا با همکاری یکدیگر به بخشی از نیازهای موجود پاسخ دهند. کتاب حاضر، سومین اثر مشترک این دو مرکز است که اینک در دسترس استادان عالی‌قدر، طلاب و دانشجویان ارجمند قرار می‌گیرد.

کتاب آشنایی با علوم اسلامی: کلام، فلسفه، عرفان به منظور معرفی سه علم مهم از علوم اسلامی برای دانشجویان الهیات و طلاب علوم دینی، در قالب دو واحد درسی تدوین شده است. در بررسی هر علم، نخست کلیاتی همچون تعریف، موضوع، فایده و روش علم مورد بحث قرار می‌گیرد تا پیش از ورود به مسائل مهم آن، دورنمایی از علم ارائه گردد و دانش پژوه با جغرافیای بحث آشنا شود. یکی از ویژگیهای این کتاب این است که تاریخچه مختصر پیدایش علم کلام، فلسفه و عرفان در جهان اسلام و نیز تاریخ پیدایی فرقه‌ها و مکتبهای مختلف را مطرح کرده است.

نویسنده محترم تلاش کرده تا در مورد هر مکتب، مبانی و آرای مهم آن را ذکر کند و مشخصه‌های اصلی آن مکتب را برشمارد. بیان روشن و به دور از پیچیدگی، استفاده نکردن از اصطلاحات فنی، تکیه بر آرای مشهور و استفاده نکردن از آرای مشکوک، ذکر منابع دست اول در قسمت یادداشتها، انتقال مباحث پیچیده تر به قسمت یادداشتها برای استفاده استادان و علاقه‌مندان و درگیر نکردن دانش پژوهان با آن مباحث، از ویژگیهای این اثر است.

امید است این کتاب، علاوه بر دانشجویان و طلاب علوم دینی، مورد استفاده دوستان علوم اسلامی نیز قرار گیرد.

فهرست مطالب

متکلمان امامیه	۵۱	بخش اول	
متکلمان نخستین	۵۲	۱. کلیات علم کلام	
متکلمان عصر غیبت	۵۳	تعریف علم کلام	۱۲
زیدیه	۵۷	موضوع علم کلام	۱۲
شخصیت زید بن علی	۵۸	فایده علم کلام	۱۳
مکتب کلامی زیدیه	۵۸	رسالت‌های علم کلام	۱۴
اسماعیلیه	۵۹	روش و مبادی علم کلام	۱۵
یادداشتها	۶۱	نامگذاری علم کلام	۱۵
		پیدایش علم کلام و نخستین مسأله کلامی	۱۶
		علل پیدایش و تشدید تنازعات کلامی	۱۷
بخش دوم		۲. نخستین حوزه‌های کلامی	
۱. کلیات فلسفه		خوارج	۲۱
واژه فلسفه	۶۹	مُرَجَّه	۲۲
اصطلاح فلسفه در میان مسلمانان	۶۹	۳. معتزله	
مابعدالطبیعة (متافیزیک)	۷۰	روش کلامی معتزله	۲۷
موضوع فلسفه	۷۰	عقاید معتزله	۲۸
مسائل فلسفه	۷۲	۴. اهل‌الحديث، اشاعره، ماتریدیه	
روش فلسفه	۷۳	اهل‌الحديث	۳۲
مبادی فلسفه	۷۴	اشاعره	۳۴
هدف و غایت فلسفه	۷۵	آرای اشعری	۳۵
تعریف فلسفه	۷۶	استمرار و تطور مکتب اشعری	۴۰
کلام و فلسفه	۷۶	ماتریدیه	۴۱
۲. فلسفه مشاء		۵. شیعه	
تاریخچه و زمینه پیدایش	۷۸	امامیه	۴۶
تعریف فلسفه مشاء	۸۱	اصول دین در مکتب امامیه	۴۸
کندی	۸۲		
فارابی	۸۴		

۱۲۱	لوازم علیت
۱۲۲	حرکت جوهری
۱۲۴	خداشناسی
۱۲۴	اثبات وجود خدا
۱۲۶	یادداشتها

بخش سوم

۱. کلیات عرفان و تصوف

۱۳۹	مقدمه
۱۳۹	تعریف عرفان و تصوف
۱۴۱	معنای لغوی و اصطلاحی عرفان و تصوف
۱۴۲	موضوع عرفان
۱۴۲	مسائل عرفان
۱۴۲	مبانی عرفان
۱۴۳	هدف عرفان
۱۴۳	روش عرفان
۱۴۳	تاریخچه تصوف و عرفان
۱۴۴	دوره‌های تاریخی تصوف

۲. مبانی و مسائل عرفان نظری

۱۵۳	وحدت وجود
۱۵۴	تفاوت دیدگاه‌های عرفا، فلاسفه و متکلمان
۱۵۵	تجلی و مراحل آن

۳. مبانی و مسائل عرفان عملی

۱۵۷	شریعت، طریقت، حقیقت
۱۵۸	مقامات و احوال
۱۵۹	مقامات و مراتب آن
۱۶۰	تجربه و تعبیر
۱۶۰	فنا فی الله
۱۶۲	اصطلاحات عرفان
۱۶۳	یادداشتها
۱۷۱	فهرست موضوعی
۱۷۵	فهرست الفبایی منابع
۱۷۹	فهرست منابع

۸۶	ابن سینا
۸۶	وجود و ماهیت؛ وجوب و امکان و امتناع
۸۶	برهان وجوب و امکان
۸۷	نظریه صدور و فیض

۳. فلسفه اشراق

۹۰	تاریخچه و زمینه پیدایش
۹۳	تعریف فلسفه اشراق
۹۳	روش فلسفه اشراق
۹۴	منابع فلسفه اشراق
۹۵	رفع ابهام
۹۶	اصول و مبانی فلسفه اشراق

۴. حکمت متعالیه

۹۹	زمینه تاریخی و فلسفی
۱۰۲	منابع حکمت متعالیه
۱۰۳	صدر المتألهین و آرای پیشینیان
۱۰۳	تقسیم‌بندی علوم
۱۰۴	مهمترین کتابهای ملاصدرا
۱۰۵	مبانی و آرای مهم حکمت متعالیه
۱۰۵	مباحث کلی وجود
۱۰۶	سیر تاریخی اصالت وجود
۱۰۷	اصالت وجود در حکمت متعالیه
۱۰۸	وحدت تشکیکی وجود
۱۰۹	وجود مستقل و رابط
۱۱۰	وجود واجب و ممکن
۱۱۱	وجود ذهنی
۱۱۳	چگونگی تحقق وجود ذهنی
۱۱۴	علم حصولی و علم حضوری
۱۱۴	اتحاد عاقل و معقول
۱۱۶	اعتبارات ماهیت
۱۱۷	تمایز ماهیت
۱۱۸	اقسام جوهر
۱۱۹	علت و معلول
۱۱۹	تعریف علت و معلول
۱۲۰	ملاک احتیاج به علت

تقدیم و سپاس

این اثر ناچیز را به تمام استادان و معلمانم تقدیم می‌کنم و از همه کسانی که در تألیف آن مرا یاری داده‌اند سپاسگزارم. بویژه باید از آقایان دکتر احمد احمدی، دکتر احمد بهشتی و حجة الاسلام و المسلمین عابدی شاهرودی، که بخشهایی از کتاب را مورد مطالعه و دقت قرار داده و راهنماییهای مفیدی ارائه کردند، همچنین حجة الاسلام و المسلمین محمدتقی سبحانی که تمام اثر را به دقت مطالعه کردند و تذکرات سودمندی دادند، تشکر کنم.

رضا برنجکار

۷۸/۶/۲۲